

ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЇ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Заїкіна Г.Л., Лобанова В.І.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У статті розкриваються теоретичні основи психологічної корекції. На основі аналізу літературних наукових джерел представлені засоби психологічної корекції, встановлені її особливості. Зазначені протиріччя з проблеми застосування методів психокорекції у закладах освіти. Представлені різні підходи щодо класифікації засобів психологічної корекції та їх обґрунтування. Виділені 5 основних елементів психокорекційної ситуації, а також обґрунтовано причини розширення сфери використання психологічної корекції в роботі із здоровими дітьми.

Ключові слова: психокорекція, психологічний вплив, заклади освіти, психокорекційна ситуація.

Постановка проблеми. На початку XXI століття в Україні набула широкого поширення психологічна підтримка дітей в умовах як дошкільних так і шкільних освітніх закладів [1, с. 7; 2, с. 9]. Цей факт зумовлено високою стресогенністю життя дорослих, їх щільною зайнятістю, соціальними негараздами тощо, що у свою чергу призводить до зростання психологічних, психічних і фізичних порушень у дітей. Негативно впливають на здоров'я дитини і величезні навантаження як наслідок такого популярного в наш час раннього навчання дошкільнят та інтенсивного навчання школярів. Ще одним фактором ризику можна вважати дисбаланс у психологічному і психічному розвитку дітей, обумовлений надмірним обсягом інформації, у тому числі і тієї, що подається засобами масової інформації. Разом з цим, психологічна служба дошкільних та шкільних закладів освіти не має відповідного інструментарію для ефективно організації підтримки дітей. Найбільш вивченою залишається сфера діагностики психічного розвитку та психологічного стану дитини, а не корекції та профілактики граничних станів.

В останні роки велика увага приділяється груповим заняттям з дітьми, що розроблені з урахуванням останніх досягнень психологічної науки. Психологічна корекція дошкільнят і молодших школярів є складовою частиною психологічного консультування – певного комплексу впливів, що обумовлюють позитивні зміни в людині. Здійснюється вона за запитом батьків, педагогів та інших дорослих. У дитини мотивація до змін формується в процесі самої корекційної роботи. І в цьому її принципова відмінність від консультування підлітків і дорослих.

Об'єктом запропонованої психологічної корекції є граничні невротичні і психічні порушення дітей. Предмет – процес відновлення психічного здоров'я дітей в умовах навчально-виховного комплексу. Зміст психологічної корекції спрямований на сприяння розвитку дитини, не тільки на ослаблення або усунення негативного симптому або стану, а й на використання конструктивних можливостей для посилення і мобілізації особистісних властивостей дитини та її адаптивних здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує безліч підходів до визначення психокорекції. Так, за визначенням Т. Яценко, психо-

корекційний процес має відродити пластичність, мобільність психічної організації суб'єкта, а тому зорієнтований на вивчення статичних якостей психіки виявлення їхніх дисфункцій [3, с. 28]. І. Дубровіна психокорекцію вважаю формою психолого-педагогічної діяльності, яка спрямована на виправлення таких тенденцій психічного розвитку, які не відповідають гіпотетичній оптимальній моделі нормального розвитку [4, с. 25].

Крім того, на сьогодні науковцями виділені прийоми та способи впливу, які застосовуються для проведення психокорекційної роботи [5, с. 44]; розроблені методи психотерапії, що впроваджуються у практику [6, с. 116]. А також здійснено класифікацію моделей психотерапії з різними науковими підходами до їх інтерпретації [7, с. 54; 8, с. 320].

Разом з тим, не існує єдиного інтегрального підходу до обґрунтування застосування різних видів психокорекції у навчально-виховних процесах закладів освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні не існує єдиного методичного підходу до психокорекції практично здорових дітей в умовах дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, а також недостатньо розроблені принципи застосування різних видів і засобів психокорекції. Недостатньо розроблені методичні прийоми індивідуальної корекційної роботи у дошкільному навчальному закладі та молодшій школі, що є перспективною подальших досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї статті є обґрунтувати особливості використання та принципи психокорекції дітей в умовах навчально-виховного процесу на основі аналізу літературних наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, психокорекція – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини за допомогою спеціальних заходів психологічного впливу.

Науковці зазначають, що засоби психологічної корекції мають певні особливості, серед яких найважливішими є наступні: психокорекція орієнтована на клінічно здорову особистість, на здорові сторони особистості незалежно від ступеня їх порушень; у психокорекції орієнтуються на теперішнє і майбутнє людини; психокорекційні впливи спрямовані на зміну поведінки і розви-

ток особистості; психокорекція відрізняється від психологічного розвитку тим, що психокорекція має справу з вже сформованими якостями особистості чи видами поведінки і спрямована на їх переробку, в той час як основна задача розвитку полягає в тому, щоб при недостатньому розвитку сформувати у людини психологічні якості.

Сьогодні психологічна корекція широко використовується в системі психологічної допомоги дітям і підліткам. Але, незважаючи на широкий спектр застосування поняття психологічної корекції, існують розбіжності відносно її використання. Наприклад, деякі автори розглядають психологічну корекцію як спосіб профілактики нервово-психічних порушень у дітей (А.С. Співаковська, 1988). Інші розуміють її як метод психологічного впливу, спрямований на створення оптимальних можливостей і умов розвитку особистісного та інтелектуального потенціалу дитини (Г.В. Бурменська, О.А. Караванова, А.Г. Лидерс, 1990), або як сукупність прийомів, які використовуються для виправлення психіки чи поведінки психічно здорової людини (Р.С. Немов, 1993).

За сучасними уявленнями, психокорекційні заходи класифікують:

За характером спрямованості на симптоматичну та каузальну. Симптоматична корекція передбачає короткотривалий вплив з метою зняття гострих симптомів відхилень у розвитку, які заважають перейти до корекції каузального типу. Каузальна (причинна) корекція спрямована на джерела і причини відхилень. Цей тип корекції більш тривалий у часі, вимагає значних зусиль, але є більш ефективним.

За змістом розрізняють корекцію пізнавальної сфери, особистості, афективно-вольової сфери, поведінкових аспектів, міжособистісних відносин, внутрішньогрупових взаємовідносин (сімейних, подружніх, колективних), дитячо-батьківських відносин.

В практиці психологічної допомоги дітям і підліткам з проблемами у розвитку розрізняють наступні блоки психологічної корекції: корекція емоційного розвитку дитини; корекція сенсорно-перцептивної та інтелектуальної діяльності; психологічна корекція поведінки дітей і підлітків; корекція розвитку особистості.

За формою роботи розрізняють корекцію: індивідуальну, групову, у закритій природній групі (сім'я, клас), у відкритій групі зі схожими проблемами, індивідуальногрупову (змішана група). За наявністю програм: програмовану, імпровізовану. За характером керування коригуючими впливами: директивну, недирективну.

За тривалістю: надкоротку (хвилини, часи, вирішення актуальних ізольованих проблем, конфліктів), коротку, або швидку (декілька годин, днів – запускає процес виміру, який продовжується після завершення зустрічі), тривалу (місяці, в центрі уваги – особистісний зміст проблеми), довготривалу (продовжується роки, стосується сфери свідомого і несвідомого. Багато часу приділяється досягненню розуміння суті переживань. Ефект розвивається поступово, носить тривалий характер).

За масштабом вирішувальних задач розрізняють корекцію: загальну, спеціальну. Загальна передбачає заходи загальнокорекційного порядку,

що нормалізують спеціальне мікросередовище людини, які регулюють психофізичне, емоційне навантаження у відповідності з віковими та індивідуальними можливостями. Спеціальна – комплекс прийомів, методик і організаційних форм роботи з особою чи групою осіб, які є найбільш ефективними для досягнення конкретних задач формування особистості, окремих її властивостей чи психічних функцій, що проявляються у девіантній поведінці і ускладненій адаптації (невпевненість, агресивність, тривожність, аутичність, схильність до стереотипів, конфліктність). Спеціальна корекція виправляє наслідки неправильного виховання, що порушило гармонійний розвиток, соціалізацію особистості.

Слід пам'ятати, що впливу психокорекційних заходів підлягає фізично і психічно здорова людина, у якій в житті виникли проблеми психологічного чи поведінкового характеру.

Психокорекційна ситуація включає 5 основних елементів: 1. Людина, яка потребує психокорекційної допомоги. 2. Людина, яка допомагає (психолог, валеолог). 3. Теорія, яка використовується для пояснення проблем людини. 4. Набір процедур (технік, методів), що використовуються для вирішення проблем. 5. Спеціальні соціальні відносини між людиною, яка потребує психокорекції і спеціалістом, який її здійснює.

З розвитком практичної валеології та практичної психології поняття «корекція» стало все ширше використовуватися у віковій психології і психологічній допомозі не тільки дітям з проблемами у розвитку, але і з нормальним психічним розвитком. Розширення сфери використання психологічної корекції в роботі із здоровими дітьми обумовлене наступними причинами: а) активним впровадженням в систему навчання нових освітніх програм, успішне засвоєння яких вимагає максимального розвитку творчого та інтелектуального потенціалу дитини; б) гуманізацією процесу освіти, яка неможлива без диференційного підходу до навчання дитини і вимагає врахування індивідуально-психологічних особливостей кожного учня і, у відповідності до цього, різноманітних способів психолого-педагогічної корекції.

У зв'язку з цим відбулися принципові зміни характеру задач і напрямків корекційних впливів – від виправлення дефектів при порушеному розвитку до створення оптимальних можливостей і умов для психічного розвитку здорової дитини.

Сьогодні найбільш популярними у психокорекційній практиці дітей є наступні методи: арттерапія (ізотерапія, звукотерапія, колортерапія, казкотерапія, глинотерапія тощо), ігротерапія, аутогенне тренування, психогімнастика тощо.

У наукових джерелах арттерапію вважають методикою психокорекції за допомогою художньої творчості. Арттерапія сьогодні вважається одним з найбільш м'яких, але ефективних методів, що використовуються в роботі психологами, практичними валеологами і психотерапевтами. Дана методика належить до найдавніших і природних форм корекції емоційних станів. Важливо, що людина з раннього дитячого віку самостійно, без допомоги фахівця, може займатися арттерапією. Це допомагає розслабитися і зняти напруження [9, с. 25].

Сучасні науковці виділяють різні моделі арттерапії. Дуже важливо відзначити, що дана методика не має протипоказань і обмежень. Вона застосовується майже всіма напрямками психокорекції. Знайшла вона також досить широке застосування у педагогіці, соціальній роботі. Арттерапія будь-якій людині дає можливість виразити свій внутрішній світ через творчість.

Слід відмітити, що класична арттерапія включає в себе тільки візуальні види творчості, такі, як: живопис, графіка, фотографія, малювання та ліплення. Але сучасна арттерапія налічує більше видів методик. До неї відносять також бібліотерапію, маскотерапію, казкотерапію, орігамі, драматерапію, музикотерапію, колоротерапію, відеотерапію, пісочну терапію, ігротерапію тощо. Був розроблений і комплексний метод – артсінтезтерапія. Він заснований на використанні поєднання живопису, віршування, драматургії і театру, риторики і пластики. Причому, кількість методик весь час збільшується.

Арттерапія в останні роки набула педагогічного спрямування. Так у навчальному закладі вона виконує наступні функції: виховну, корекційну, психотерапевтичну, діагностичну та розвиваючу. Не дивлячись на простоту і доступність методу це глибока і серйозна форма психотерапії, що має свої показання, до яких відносяться: неврози, підвищена тривожність, страхи, низька самооцінка, труднощі взаємин з оточуючими, депресії, стресові ситуації (в т.ч. родинні) тощо.

Аналіз літературних наукових джерел дозволив встановити завдання арттерапії, основними з

яких є наступні: дати соціально прийнятний вихід агресивності та іншим негативним почуттям; отримати матеріал для інтерпретації і діагностичних висновків; пропрацювати думки і почуття, які дитина звикла подавляти; сконцентруватися на відчуттях і почуттях; розвивати художні здібностей і підвищення самооцінки [10, с. 25].

Арттерапія також використовується для дослідження внутрішньосімейних проблем. Прийомами арттерапії є малювання, моделювання з папером, фарбами, деревом, образні розмови, написання розповідей, спів, музика, виразні рухи тіла тощо [11, с. 16; 12, с. 23].

Висновки і пропозиції. Враховуючи розбіжності у наукових колах щодо проблеми психокорекції, проведення корекційної роботи в умовах навчально-виховного процесу вимагає від спеціаліста, що її проводить певної підготовки: знання теоретичних основ; знання загальних закономірностей психічного розвитку дітей в онтогенезі; періодизації психічного розвитку; знання проблеми співвідношення навчання і розвитку; уявлення про основні теорії, моделі і типи особистості; знання про соціально-психологічні особливості групи; знання умов, що забезпечують особистісний ріст і творчий розвиток, а також психофізіологічне методичне обґрунтування застосування методів психокорекції.

Не достатньо вивченою залишається проблема психофізіологічного обґрунтування різних видів психологічної корекції граничних невротичних розладів дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, що і є перспективою подальших досліджень.

Список літератури:

1. Здорові діти – здорова нація. Витяг із доповіді міністра освіти і науки України С.М. Ніколаєнка на засіданні підсумкової колегії МОНУ «Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2006-2007 н.р. та завдання на 2007-2008 н.р.» // Основи здоров'я та фізична культура. – 2007. – № 9. – С. 4-12.
2. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Документи про школу / Упоряд. Н. Мурашко. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – С. 4-27.
3. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції / Т.С. Яценко. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
4. Дубровина І.В. Психологія: Учебник для студ. серед. пед. учеб. заведений / І.В. Дубровина, Е.Е. Данилова, А.М. Прихожан; Под ред. І.В. Дубровиної. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 464 с.
5. Бажутіна С.Б. Практическая психологія в вузе и школе / С.Б. Бажутіна, Г.Г. Вороніна, І.П. Булах. – Луганск: Янтарь, 2000. – 113 с.
6. Дем'янов Ю.Г. Основи психопрофілактики и психотерапии: Пособие для студентов психол. ф-тов ун-тов / Ю.Г. Дем'янов. – СПб: Паритет, 1999. – 224 с.
7. Бондаренко О.Ф. Психологическая помощь: теория и практика: Учеб. Пособие / О.Ф. Бондаренко. – К.: Укртехпрес, 1997. – 216 с.
8. Немов Р.С. Психологія. – В 3 кн. / Р.С. Немов. – М.: Владос, 2001. – Кн. 2: Психологія образования. – 608 с.
9. Киселева М.В. Арттерапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми / М.В. Киселева. – СПб.: Речь, 2007. – 160 с.
10. Диагностика в арттерапии / Под ред. А.И. Копытина – СПб.: Речь, 2005. – 80 с.
11. Кожохіна С.В. Растем и развиваемся с помощью искусства / С.В. Кожохіна. – СПб.: Речь, 2006. – 216 с.
12. Копытин А.И. Руководство по детско-подростковой и семейной арт-терапии / А.И. Копытин, Е.Е. Свистовская. – СПб.: Речь, 2010. – 256 с.

Заикина А.Л., Лобанова В.И.

Сумский государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко

ПРИНЦИПЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПСИХОКОРРЕКЦИИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В статье раскрываются теоретические основы психологической коррекции. На основе анализа литературных научных источников представлены средства психологической коррекции, установлены ее особенности. Указаны противоречия по проблеме применения методов психокоррекции в учебных заведениях. Представлены различные подходы к классификации средств психологической коррекции и их обоснования. Выделены 5 основных элементов психокоррекционной ситуации, а также обоснованы причины расширения сферы использования психологической коррекции в работе со здоровыми детьми.

Ключевые слова: психокоррекция, психологическое воздействие, учебные заведения, психокоррекционная ситуация.

Zaikina A.L., Lobanova V.I.

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

PRINCIPLES OF PSYCHOCORRECTION USE IN TEACHING AND EDUCATIONAL PROCESS

Summary

The article describes the theoretical basis of psychological correction. Based on the analysis of literary sources presented scientific means of psychological correction, set its features. This contradiction on the issue of the use of psycho-correction techniques in schools. Different approaches to the classification of assets and their psychological correction justification. Allocate 5 basic elements of psycho situation and stating the reasons for expanding the use of psychological correction work with healthy children.

Keywords: correction, psychological impact, educational, psycho situation.